

Met steun van de
Vlaamse overheid

Literatuuronderzoek

met betrekking tot typologieën van groene speelterreinen

i.h.k.v. het project 'Spelen en ravotten in groen Limburg, optimalisatie van het groen speelweefsel'

Februari 2011

"Mochten onze kinderen en ook de volwassenen in de tachtiger jaren opnieuw kunnen spelen waar ze wonen!" (Minister van de Nederlandse gemeenschap R. De Backer – Van Ocken, 1979)

Voor deze literatuurstudie putten we uit de voorhanden zijnde informatie op het vlak van groen speelweefsel, in Vlaanderen en bij uitbreiding ook in Nederland. We focussen daarbij zoveel mogelijk op typologieën van groene speelruimte.

1 Terminologie in speelweefsel

Spelen

Spelen is een breed verzamelwoord. Het betekent 'spelletjes doen' zoals tikkertje, voetballen, touwtjespringen, ... Maar evengoed noemen we slingeren, klauteren en zwieren ook spelen. Verder is spelen ook genieten van het zonnetje, samen plannen maken, je evenwicht houden op een balk, bakkertje of schootje spelen, liedjes zingen, tegen een muur hangen en naar de wolken kijken... Het gamma aan speelactiviteiten is dus erg breed. Speelruimtes bieden steeds mogelijkheden om een greep uit dat gamma te realiseren. Hoe meer spelvormen er kunnen, hoe rijker, hoe veelzijdiger de speelruimte wordt (Handboek 'veiligheid van speelterreinen' ter verduidelijking van het KB van 28 maart 2001).

Als soorten spel onderscheidt het handboek 'veiligheid van speelterreinen' volgende categorieën:

- sociaal spel
- receptief spel
- fantasiespel
- constructiespel
- uitdagingspel
- repetitief spel
- regelspel

Speelweefsel

"Een speelweefsel is een samenhangend geheel van plekken en verbindingen die belangrijk zijn voor kinderen en jongeren." Zo werd de term 'speelweefsel' uitgelegd op de Praktijkdag Speelweefsel (20 mei 2008) door het samenwerkingsverband Kind en Samenleving, Stad Gent, Steunpunt Jeugd, Trage Wegen, Vlaamse Jeugdraad, Vivès, VRP, VVJ en VVSG. Jan Van Gils (Kind en Samenleving) maakt hierbij de kanttekening dat in de term 'speelweefsel' de klemtoon ligt op 'weefsel' en op activiteiten typisch voor kinderen en jongeren (niet enkel spelen maar ook bewegen, ontmoeten, babbelen, stappen, fietsen, rondhangen, allerhande ervaringen opdoen, ...). Tot op heden (2011) is er nog geen alternatief voor 'speel' in de term 'speelweefsel', die deze brede lading beter dekt. Intussen dook wel her en der de term 'tinerweefsel' of 'speel- en tinerweefsel' op.

Een uitgebreide en praktische vertaling werd onder meer gemaakt in de Handleiding Speelweefsel – goedgekeurd door het Gentse stadsbestuur (december 2007) – en gebruikt door de Gentse stadsdiensten bij de opmaak en de beoordeling van plannen voor de publieke ruimte.

Speelterrein

De Federale Overheidsdienst Economie, bevoegd voor de veiligheid van speelterreinen, definieert een speelterrein als volgt:

“Een speelterrein is elke speeltuin, elk speelplein, elke speelplaats waar minstens één speeltoestel aanwezig is dat door kinderen of jongeren collectief gebruikt wordt om te spelen.” Als voorbeelden worden hierbij aangehaald: schoolspeelplaatsen, speelpleinen, kinderopvang, openbare, private en indoorspeeltuinen, recreatiedomeinen, skateparken, ... Producten en installaties die, met betrekking tot de reglementering voor de veiligheid van speelterreinen en speeltoestellen, niet als speeltoestellen worden beschouwd, zijn:

- producten met een gewicht kleiner dan 3 kilogram
- tijdelijke toestellen die als element van hun spel door kinderen voor zichzelf worden vervaardigd (onder toezicht)
- kinderfietsen, loopfietsen en loopstoeltjes.

Het KB van 28 maart 2001, betreffende de uitbating van speelterreinen, aangepast door het KB van 28 september 2003 definieert de termen ‘speelterrein’ en ‘speeltoestel’ als volgt:

“Een speelterrein is een ten behoeve van spel en/of ontspanning geplande en daartoe ingerichte ruimte waarin zich minstens één speeltoestel bevindt.”

“Een speeltoestel is een product bestemd voor vermaak of ontspanning, ontworpen of kennelijk bestemd om te worden gebruikt door personen die de leeftijd van achttien jaar nog niet hebben bereikt, waarbij uitsluitend van zwaartekracht of van fysieke kracht van de mens gebruik wordt gemaakt en bestemd voor collectief gebruik op een tijdelijk of blijvend speelterrein.” Hierbij worden hoger vermelde uitzonderingen aangehaald, die niet als speeltoestel te beschouwen zijn.

Speeltuin

Een soort speelterrein. Onder ‘speeltuin’ wordt een plek verstaan waar kinderen kunnen spelen en die voorzien is van (meerdere) speeltoestellen. Het woord ‘tuin’ is echter niet zo letterlijk op te vatten, deze term wordt immers ook gebruikt voor binnenspeeltuinen of indoorspeeltuinen. Het woord ‘tuin’ wijst van oudsher op een afgesloten zone, met een hek, haag of een omheining. In Nederland bedoelt men met speeltuin ook wel een omheind terrein met speeltoestellen en speelmogelijkheden waarvoor een (symbolische) toegangsprijs gevraagd wordt en waarvan het beheer en het toezicht in handen is van de speeltuinvereniging van vrijwilligers uit de buurt.

Speelplein

Een soort speelterrein. Onder ‘speelplein’ verstaat men in Vlaanderen vaak het door animatoren begeleide speelpleinwerk dat in de (zomer)vakantie(s) wordt ingericht door gemeentelijke jeugddiensten en/of vrijwilligers/particulieren. Het terrein, het speelplein, waarop deze activiteiten normaal doorgaan, varieert van terreinen bij jeugdlokalen of kinderopvangcentra over schoolspeelplaatsen en eventuele schoolsportvelden tot gemeentelijke (speel)terreinen en parken. Deze terreinen zijn in meer of mindere mate ingericht om te spelen en kunnen speeltoestellen of speelaanleidingen bevatten.

Speelplaats

Hiermee wordt over het algemeen een schoolspeelplaats bedoeld.

Speelzone

Vlaamse term. Een speelzone wordt in het BVR betreffende de toegankelijkheid van bossen en natuurreservaten (5 december 2008) gedefinieerd als “een (deel van een) bos of natuurreservaat dat permanent of gedurende een vaste periode toegankelijk is voor min-18-jarigen en hun begeleiding en voor het jeugdwerk”. Deze speelzones worden ter plaatse aangeduid met het speelzonebord van het Agentschap voor Natuur en Bos.

Speelbos

De term 'speelbos' is een populaire benaming voor een speelzone, maar wordt niet gedefinieerd in de wetgeving. De term wordt ook gebruikt om bossen aan te duiden waar wordt gespeeld, maar die niet door het Agentschap voor Natuur en Bos erkend en aangeduid zijn als 'speelzone', of ook voor geïsoleerde bossen die in hun totaliteit als speelzone zijn aangeduid (dus geen 'zone' binnen een groter boscomplex).

Speelnatuur

Nederlandse term. Speelnatuur heeft natuurlijk groen als onderwerp en omgeving van het spel. Dus niet alleen als decor voor gewone speelvoorzieningen. Speeltoestellen zijn er niet, of alleen in deelgebieden of incidenteel verspreid aanwezig (maximaal 20% van het oppervlak). Kinderen kunnen delen van de plek zelf vorm geven of veranderen (minimaal 20%) bijvoorbeeld door spel met losse elementen, water, zand, leem. De combinatie van vrij spel en natuurlijk groen zijn kenmerkend voor speelnatuur. *(Bron: Speelnatuur in de stad, hoe maak je dat? 2009)*

2 Groene speelterreinen: diverse mogelijkheden tot indeling

In de literatuur vinden we diverse benaderingen voor het indelen, structureren van de waaier aan groene speelruimten: volgens verschijningsvorm, schaalniveau, leeftijdsdoelgroep, speelfuncties, ...

2.1 Vlaanderen

Op 12 mei 1977 bracht de **Nederlandstalige Jeugdraad** reeds een advies uit ter voorziening van speelruimte in de woonomgeving en bij nieuwbouw. Dit advies gaat uit van een indeling van types speelruimten naargelang de leeftijd van de gebruikers. Hieronder nemen we een deel van de tekst integraal over.

1. Verplichting voor voorziening van speelruimte bij nieuwbouw.

a) Speelruimte voor kleine kinderen (peuters)

Dergelijke speelruimte moet elementaire speelmogelijkheden bieden (zand, gras, struiken, bomen, water, e.d.), een intiem karakter hebben en in het blikveld van de ouders vallen. Daarom mag het maximum 50m van de ingang van de woning verwijderd zijn. Hieruit volgt dat per 6 wooneenheden (max. 10) een dergelijke speelruimte dient voorzien te worden.

b) Speelruimte voor kinderen van de kleuterleeftijd tot 10 jaar

Omdat deze kinderen een grotere actieradius hebben, en ook een ander speelpatroon, mag een speelruimte voor hen tot 250m van de woning liggen, moet ze zo ruim zijn dat tegelijk het experimenteel spel, het rollen- en fantasiespel en het bewegingsspel mogelijk zijn.

c) Speelruimte voor groteren

Ook de groteren en de volwassenen hebben recreatieruimte nodig in de woonomgeving en omwille van de actieradius van 10-12-jarigen binnen de 500m van de woning. Een dergelijke speelruimte dient voorzien per 100 wooneenheden. Om een dergelijke speelruimtevoorziening te kunnen uitbouwen moet 20% van de woonoppervlakte vrijgehouden worden, geen 20% van de bouwoppervlakte maar 20% van de bouwoppervlakte + oppervlakte 1e verdieping, 2e verdieping enz. Dit alles moet bij wet vastgelegd worden, zowel t.o.v. de instanties, vermeld in de wet op de Huisvestingscode (art. 33) als t.o.v. de privé-bouwmaatschappijen. De cijfers die hier vermeld worden zijn richtinggevend en geïnspireerd op normen die toegepast worden in Zwitserland en Denemarken.

2. analoog aan het KB van 24 juli 1975 houdende de uitvoeringsbesluiten van het Vlaams gewest van artikel 33 van de Huisvestingscode, welke een te lasten legging van de Staat toestaat voor aanleg van wegen en voetpaden, waterafvoerleidingen, algemene waterbedelingsnetten, plantsoenen en grasperken en meer parkeerruimte, dient zo vlug mogelijk een KB gemaakt welke het ten laste leggen voorziet van de Staat van de kosten van aanleg en uitrusting van sport- en spelinfrastructuur.

3. voor de speelruimte te voorzien door de privé-bouwmaatschappijen, moet wettelijk worden vastgelegd dat deze maatschappijen volgens de gestelde normen afstand doen van de vereiste oppervlakte speelruimte, die dan door de gemeente ingericht dient te worden. De gemeente kan hiervoor gesubsidieerd worden, volgens de normen van het KB van 22 februari 1974.

Op het **Seminar Speelom** (17 januari 2011) werd door Peter Dekeyser (Kind en Samenleving) volgende indeling in soorten speelruimte (schaalniveau - verschijningsvormen) gehanteerd:

- speelpleintype
- speelpleintype stenig
- avontuurlijk natuurrijk
- schoolspeelplaats
- skatevoorziening
- sportgerichte voorziening
- jeugdwerkvoorziening

Hierbij maakte hij de aanbeveling om (elementen van) de avontuurlijk natuurrijke invalshoek ook in te brengen in de andere typologieën.

Binnen de avontuurlijk natuurrijke speelruimten onderscheidt hij

- speelbossen (zonder/met kunstmatig aangebrachte voorzieningen)
- waterspeelruimten (spelen in water / spelen met water)
- bouwspelruimten (met begeleiding of toezicht / zonder begeleiding of toezicht)
- 'wildernis'.

maar benadrukt dat het in de praktijk niet altijd makkelijk of zelfs wenselijk is om een strikte indeling te hanteren en dat het veelal gaat om een combinatie.

De **Wegwijzer verkavelingen** (Stad Brugge, 2009) vermeldt een **zestal types 'speelpotenties'** van (te verkavelen) sites.

- **avontuurlijk en natuurrijk groen**

In de verkaveling of de onmiddellijke omgeving moet het mogelijk zijn om een balletje te trappen (bespeelbaar gazon met bomen als goals, ...), een kamp of een boomhut te maken, verkenningstochtjes te maken, in een boom of struik te klimmen, spelenderwijs contact met de natuur te maken (wilde bloemenweide, ontdekken, plukken, leren, ...).

- **reliëf als speelaanleiding**

In de verkaveling of de onmiddellijke omgeving moeten er mogelijkheden zijn voor kinderen en jongeren om te glijden of te rijden van hellingen, uit te kijken van op een hoogte, te ravotten op uitdagende speelheuvels, te spelen op treden en trapjes, ...

- grijpbaar water

Infiltratiegebieden als toegankelijk moeras (moerasplanten, vlonders, wadi, droge grachten en bovengrondse afvoer van water), speelse goten, kunstige goten, waterpomp, ...

- **geest van de plek: erfgoed en landschap**

Kapelletjes, oude bomen, ... als blikvangers, verwijzingen naar vroegere nederzettingen, versterkingen, verhalen van de plek belevingsvol kunstig en speels benutten en indien nodig: nieuwe thema's aanreiken en een nieuwe identiteit creëren.

- bespeelbaar straatmeubilair en kunst

Bijvoorbeeld zitelementen, paaltjes, nietjes (soort fietsenstalling) en kunstwerken die bespeelbaar zijn, evt. ook parcoursidee.

- **stenig of groen volgens draagkracht van het terrein**

Stenige speelruimtes bestaan voor meer dan de helft van de beschikbare oppervlakte uit verharding. Het betreft in principe nooit zomaar een verharde vlakte. Ook hier is een diversiteit aan verharding, groen, niveauverschillen (treden, muurtjes, zitblokken), zonering, enz. aanwezig. Een stenige speelruimte zal ook zelden voor 100% stenig zijn: op een functionele manier worden natuurelementen in de stenige speelruimte ingebracht. Vaak zal deze speelruimte geïntegreerd zijn in multifunctionele publieke ruimte, die actief uitnodigt tot spel, maar ook andere functies toelaat. Stenige speelruimten worden aangewend op terreinen van beperkte oppervlakte waar drukke bespeling geen gras toelaat, op (delen van) een plein waar voorkanten van huizen of voorzieningen op uitkomen, daar waar het functionele of historische kader een stenige ruimte vereist. (Speelruimtebeleidsplan Brugge, 2006-2013, richtinggevend gedeelte p. 24).

Typologie van speelruimte volgens schaalniveaus (Speelruimtebeleidsplan Brugge, richtinggevend gedeelte, p. 14):

- terrein van regionaal niveau: bedient de ruimere Brugse regio
- terrein van stadsniveau: bedient de stad Brugge
- terrein van stadsdeelniveau: bedient een stadsdeel
- terrein van wijkniveau: bedient een wijk (bestaande uit meerdere huizenblokken die ruimtelijk en sociaal een eenheid vormen)
- terrein van buurtniveau: bedient een buurt (bestaande uit enkele huizenblokken, gelegen tussen barrières zoals verkeersaders, water, infrastructuur)
- terrein van straatniveau: bedient de aanliggende straat of straten

Typologie van speelruimte volgens leeftijdsniveau (Speelruimtebeleidsplan Brugge, richtinggevend gedeelte, p. 16):

Als algemeen principe voor de formele speelterreinen streeft de stad Brugge naar een integratie van verschillende leeftijdscategorieën (kleuters, lagere school, tieners/jongeren). Dit is evenwel niet altijd mogelijk. Een aantal modellen kan helpen om beslissingen te nemen over het integreren of scheiden van leeftijdscategorieën.

Het speelruimtebeleidsplan van Brugge onderscheidt verder **enkele speciale types ruimtelijke speelkansen** (Speelruimtebeleidsplan Brugge, richtinggevend gedeelte, p. 21 e.v.):

Speelreinen

- **avontuurlijke natuurrijke speelruimte**

Binnen de typologie 'avontuurlijke natuurrijke speelruimte', deze die ons met betrekking tot het 'groen speelweefsel' sterk interesseert, worden meer specifieke types onderscheiden, volgens de verschijningsvorm en functies (Speelruimtebeleidsplan Brugge, richtinggevend gedeelte, p. 22). Hier worden enkele types genoemd die zich voor Brugge aandienen. Nog andere types zijn mogelijk. Ook deze moeten telkens in relatie tot hun schaalniveau worden beschouwd. Met 'avontuurlijke, natuurrijke speelruimte' wordt bedoeld: 'ruimte voor avontuurlijk spel in een natuurrijke omgeving. Er is grote kans voor kinderen om 'vrij' te spelen, fantasiespel, zelf de ruimte vorm te geven, met materialen te werken, constructiespel.'

- ***speelruimtes die door het specifieke beheer tot zogenaamde 'natuurspeelruimtes' uitgroeien***

Deze kunnen zowel op buurt-, wijk-, stadsdeel-, stads- of regionaal niveau worden uitgebouwd, vooral als 'groene oases' in dichtbebouwde gebieden. De nadruk voor de inrichting ligt op het bieden van uitdagingen en mogelijkheden tot creëren, constructies maken en veranderen in een wat 'ruige ruimte'. Belangrijke ingrediënten zijn o.a. heuvels en uitdagende hellingen, natuurlijk en spontaan groen, verschillende bodemmaterialen (aarde, zand, keien, kiezel, waterpomp, boomstammen/takken, ...). Kan zeer goed aangevuld worden met enkele basisspeeltoestellen zoals een glijbaan, nestschommel, klim- en klautertoren, ... Speelterreinen die heden weinig attractief zijn kunnen bv. tot avontuurlijke natuurlijke speelruimten worden 'omgebouwd'. Concept en opbouw gebeuren samen met de buurt, met scholen, jeugdverenigingen e.d. (bv. via peter- en meterschap). Rechtstreekse betrokkenheid van omwonenden is nodig.

- ***speelbos***

Boszones (al dan niet juridisch afgebakend als 'speelzone') waarbinnen gespeeld kan worden. Speelbossen worden liefst natuurlijk en avontuurlijk ingericht (bv. veilig gestapelde boomstammen) en zijn tevens reliëfrijk, voor zover dit verenigbaar is met het behoud van optimale groeiomstandigheden van de bestaande bomen. Dit type speelruimte richt zich vooral (maar niet uitsluitend) naar jeugdwerkgroepen. Kan daardoor het best een plaats vinden aan de rand van een wijk.

- ***Speelpolder***

In poldergebieden, waar een bostype landschappelijk moeilijk in te passen valt, kan worden gedacht aan een 'speelpolder' voor natuurlijk en avontuurlijk spel in een poldergebied. Een open, drassige ruimte waar gewerkt kan worden met klei, water, knuppelpaden en vlonders, ...

- ***Speeldernis***

(zie ook in Rotterdam) bevat dezelfde bouwstenen als een avontuurlijke, natuurlijke speelruimte, maar het accent ligt hier op water: een vijver waar je vloten kan bouwen, beken, grachten met 'wankele' brugjes en doorwaadbare plekken. Spelen met water is bijzonder boeiend, maar kan enkel onder begeleiding. Speeldernissen moeten afsluitbaar zijn. Dit kan slechts op stadsniveau functioneren.

- ***Bouwspeelplaats***

Een avontuurlijke, natuurlijke speelruimte waar constructiemateriaal en gereedschap voorhanden is. Bouwspeelplaatsen moeten afsluitbaar zijn en begeleiding is een absolute voorwaarde.

- **stenige (verharde) speelruimte**

- **gezins- of familiegerichte speelruimte**

Bovenlokale speelplekken (in principe schaalniveau stadsdeel, stad of regio) die zijn afgestemd op gezinsgericht gebruik, met voorzieningen voor jonge kinderen maar ook voor oudere (broers en zussen) en inspelen op familiale uitstappen (een zeker spektakelgehalte, toiletten, cafetaria, zitmogelijkheden, ...). Optimaal bereikbaar en eventueel deel uitmakend van een groter recreatief geheel/routes.

Diverse mogelijkheden voor inrichting zoals speeltuin, kinderboerderij, themaspeelruimte, ...

- **skateruimte**

- **ruimte voor recreatief sporten**

kan een trapveldje zijn, een basketbalterrein, een basketpaal, agoraspace, tot een vrij toegankelijk sportterrein met officiële afmetingen, ...

deze voorziening is vrij toegankelijk, herkenbaar (signalisatie die 'vrij gebruik' aangeeft) en kan deel uitmaken van sportinfrastructuur, een speelterrein of kan een op zichzelf staand speelterrein zijn dat exclusief is afgestemd op recreatief sportspel.

- **ruimte voor speelpleinwerk of 'locaties voor speelinitiatieven'**

dit zijn ruimtes die zijn afgestemd op en uitgerust zijn voor het organiseren van (verschillende) vormen van georganiseerd spelen. Dit omvat zowel het 'traditionele speelpleinwerk' zoals Brugge dit nu kent, als 'speelstraten', 'buurtsport', enz... Vanuit de speelpleinwerking wordt gevraagd deze locaties te laten aansluiten bij de binnenruimte of lokalen.

Andere

- passageplekken

Passageplekken zijn plekken die strategisch gelegen zijn op betekenisvolle routes of nabij locaties die betekenis hebben voor kinderen en jongeren. Deze plekken vormen 'halteplaatsen' in het speelweefsel: om even te vertoeven, om af te spreken, om te wachten tot men wordt opgehaald door de ouders, ... Het gebruik kan moment- en seizoensgebonden zijn (niet tijdens de schoolvakanties, enkel op de middag, ..). passageplekken kunnen ook betekenis hebben voor volwassenen en ouderen. Op die manier worden ze een instrument om de publieke ruimtestructuur te versterken.

In het Speelruimtebeleidsplan Brugge worden de beide indelingen (naar schaalgrootte en naar ruimtelijke speelkansen) gecombineerd tot matrices. Hieronder een samenstelling van deze matrices (Speelruimtebeleidsplan Brugge, richtinggevend gedeelte, p. 22-33). Telkens worden voorbeelden aangehaald van mogelijke inplanting en uitrusting en eventuele andere elementen.

schaalniveau typering	straat	buurt	wijk	stadsdeel	stad	regio
avontuurlijke natuurlijke speelruimte						
natuurspeelruimte	nvt	X	X	X	nvt	nvt
speelbos / speelpolder	nvt	nvt	nvt	X	X	X
Speeldernis	nvt	nvt	nvt	nvt	X	nvt
bouwspeelplaats	nvt	nvt	nvt	nvt	X	nvt
inplanting	nvt	<ul style="list-style-type: none"> - goede relatie met de omgeving - zichtbaarheid vanuit omliggende bewoning 	<ul style="list-style-type: none"> - goede relatie met omgeving - minder zichtbaar vanuit omliggende bewoning 	<ul style="list-style-type: none"> - op een site die wijken verbindt - gebruiker heeft gevoel van wilde natuur maar bewoning is toch voldoende dichtbij 	<ul style="list-style-type: none"> - in groene lobben: niet zichtbaar - op een site die wijken verbindt - gebruiker heeft gevoel van verlatenheid maar publieke ruimte is toch voldoende dichtbij 	<ul style="list-style-type: none"> - in groene lobben aan de rand van de stad - op een site die via openbaar vervoer bereikbaar is - gebruiker heeft gevoel van verlatenheid maar publieke ruimte is toch voldoende

						dichtbij
uitrusting	nvt	matig reliëfrijk	grootst mogelijk reliëf	- grootst mogelijk reliëf - boomhutten	- grootst mogelijk reliëf - boomhutten	- grootst mogelijk reliëf - touwenparcours in bomen
beheer					toezicht	toezicht
stenige speelruimte	X	X	X	nvt	nvt	nvt
inplanting		- relatie met de omgeving - goed zichtbaar vanuit woningen - beschutting	- relatie met de omgeving - goed zichtbaar vanuit woningen of voorzieningen - onderdeel van een schoolplein			
uitrusting	- zie passageplekken en bespeelbare publieke ruimte	- sportelementen bv basketpaal (+ afrastering) - werken met hoogteverschillen - aangepast straatmeubilair zoals zit- en hangelementen - plek met een groene verrassing - hoogstamb(o)m(en)	- multifunctioneel plein voor sport, spel en rusten (agoraspace mogelijk) - genoeg ruimte voor groen	nvt	nvt	nvt
familiale speelruimte	nvt	nvt	nvt	X	X	X
inplanting				aanwezigheid stadsdeelvoorziening	aanwezigheid stedelijke voorziening	aanwezigheid regionale voorziening
uitrusting					een zeker 'spektakelgehalte'	- duidelijk 'spektakelgehalte' - uitzonderlijke

						speelvoorziening(en)
skateruimte						
inplanting	nvt	- sportpark - geïntegreerd in publieke ruimte of in stenige delen van formele terreinen bv plein, doodlopende straat, parking, parkeergarage, ...	- op specifieke site - als deel van een grotere publieke ruimte en passageplek op hoog niveau (bv station, dijk, ...)		op specifieke sites bv een indoor skateruimte	
uitrusting	- geen voorzieningen of uitrusting - skaters zoeken zelf hun attracties	- enkele low profile street skatevoorzieningen bv funbox, wheelybox - ontwerpmatige ingrepen (hoogteverschillen, aangepast straatmeubilair, ...)	combinatietoestellen en grotere uitrusting (street, pipes)		uitgebreid skatepark met - diverse skatevoorzieningen (street, pipes) - evt. skate bowl - ruimte voor skatecultuurbeleving (skatefestivals, ...)	
ruimte voor recreatief sportspel	in publieke ruimte: straat, parking, grasveld, braakterrein, ...	deel van buurtspeelruimte op zichzelf staand	deel van wijkspeelruimte, aanliggend aan wijkvoorziening	deel van sportcentrum, geheel van meerdere sportterreinen	geheel van meerdere sportterreinen	nvt
uitrusting	klein grasveldje of verharde oppervlakte, zonder uitrusting	- klein grasveldje of verharde oppervlakte, evt. met mini-goaltjes - geïntegreerd in de speelruimte	- groter voetbalveld (geen officiële afmetingen) met grote goals - agoraspace - basketbalterrein	- sportveld(en) met officiële afmetingen - agoraspace	sportveld(en) met officiële afmetingen	nvt
locaties voor speelinitiatieven	speelstraat	buurtsport, buurspeelpleinwerk	speelpleinwerk op wijkniveau	speelpleinwerk op stadsdeelniveau	gecentraliseerd speelpleinwerk	speelpleinwerk voor bijzondere

		k				doelgroepen
inplanting	- straat - passageplek	buurtspeelruimte	- wijke terrein - minimale binnenruimte	- terrein stadsdeel - grotere binnenruimte, meerder lokalen	- terrein van stedelijk niveau - zeer grote binnenruimte (grote lokalen en meerdere kleinere)	- terrein van regionaal niveau - zeer grote binnenruimte (grote lokalen en meerdere kleinere)
uitrusting	- geen vaste inrichting - straatspel materiaal (cf. 'speelmobil')	- gewone uitrusting van het terrein - evt. aangevuld met spelkoffers	- gewone uitrusting van het terrein - evt. aangevuld met buurtsportmateriaal (minigoals, mobiele basketring, volleynet, skate, ...) - beperkte lokalen	- uitrusting op stadsdeelniveau - extra uitrusting en spelmateriaal - lokalen, toiletten, berging	- uitrusting op stadsniveau - extra uitrusting en spelmateriaal - lokalen, toiletten, berging	- extra uitrusting en spelmateriaal - aangepast aan noden bijzondere doelgroep - lokalen, toiletten, berging
passageplekken						
inplanting	hoek van de straat (bv een uitstulping van het voetpad)	- buitenruimte bij buurtvoorzieningen - aan ingang van huizenblok	- strategisch deel van plein - op een kruispunt	- op grotere pleinen - langs een route - bij stedelijke voorzieningen	- bv aan het station, op de markt, ...	n v t
uitrusting	enkele elementen kunnen volstaan bv speelse zitbank, vuilbak				meer uitgebouwd	nvt

2.2 Nederland

'Spelen met ruimte', het handboek gemeentelijk speelruimtebeleid deelt speelruimte in de eerste plaats op in informele en formele speelplekken, en stelt dat kinderen en jongeren in principe overal spelen: op stoepen, in rustige straten, in parken en plantsoenen, op (school)pleinen en ook op officiële speelplekken. Jongeren hebben vaak hun eigen ontmoetingsplekken in de wijk: een bushokje, een plein of een bankje op een straathoek.

Bij tellingen worden drie op de vier spelende kinderen buiten de formele speelplekken gesignaleerd (Stichting Speelruimte, tellingen 1996):

- **informele speelplekken**
 - o grasveld 20%
 - o straat/stoep/voetpaden 35%
 - o zand/water/bosjes/omgevingsmaterialen 13%
 - o buitengebied 7%
- **formele speelplekken**
 - o speelplaats 25%

De opdeling formele versus informele speelruimte vinden we bij heel wat referenties terug.

Het Nederlandse Abos BV inspecteert, onderhoudt en repareert speeltoestellen in de breedste zin van het woord. Het bedrijf heeft in 2010 haar diensten uitgebreid met een nieuw online **beheersysteem voor gemeenten** waarin de onderhoudsinspecties worden bijgehouden, kosten voor reparaties, onderhoud, vandalisme, enz. De optie '**inventarisatie speelfuncties**' brengt vijf functies in kaart die worden meegenomen in de inspecties:

- motoriek
- sociaal
- competitie
- constructief
- grensverleggend.

Ook de aanwezige ruimte en groenvoorzieningen worden meegenomen in deze optie. Wil een gemeente nieuwe speeltoestellen aanschaffen, dan kan door deze inventarisatie een goede inschatting worden gemaakt van wat er feitelijk aan speelvoorzieningen moet komen. Een gegeven dat Abos steeds meer in gemeentelijk beleid ziet terugkomen. 'Sinds een aantal jaren wordt er meer en meer gehamerd op actief buiten spelen, maar dan moet er wel genoeg te doen zijn voor kinderen', aldus Dick van Rooij van Abos. 'Met deze optie kan de gemeente beter in kaart brengen hoe in deze behoefte kan worden voorzien.' (Buiten Spelen, december 2010)

In de visie '**speelruimte**' van **OBB Ingenieursbureau** (Nederland) (www.obb-ingenieurs.nl, oktober 2004) lezen we het onderstaande:

In Nederland wordt alles ingericht door volwassenen en daarom meestal ook voor volwassenen. Het medegebruik van kinderen wordt daarbij vaak vergeten. Voorbeelden hiervan zijn de hoogte van een deurkruk, de stoelen in de bus en trein en ook het groen en de wegen. Op deze manier worden de mogelijkheden

die een kind krijgt zich vrij te ontwikkelen meer en meer beperkt. De fysieke en mentale ruimte om te spelen wordt steeds kleiner. De kinderen zijn voor hun ontwikkeling aangewezen op voor hun gecreëerde hokjes met hekken erom. Dit moet anders. Laten we de openbare ruimte meer speelbaar maken!

Ook OBB maakt in de eerste plaats een onderscheid tussen formele en informele speelruimte en stelde voor beiden normen op. Deze normen zijn door OBB opgesteld en reeds in 55 gemeenten toegepast, en dit aantal stijgt nog steeds (www.obb-ingenieurs.nl, februari 2011).

<http://www.obb-ingenieurs.nl/incoming/page1/tblfile/normeninformeel.pdf> (februari 2011)

Tabel 1 Normen informele speelruimte

	LEEFTIJDSCATEGORIE		
	0 t/m 5 JAAR	6 t/m 11 JAAR	12 t/m 18 JAAR
Normen			
Indicator speelruimte	20 m2	20 m2 per kind; 10 m2 voor voetballen op straat en 10 m2 voor ruiger spel	1 ontmoetingsaanleiding per 15 personen
Afstand tot woning	Aaneengesloten aansluitend aan woning	Binnen buurt, tot 400 meter overzichtelijk bereikbaar	Geen afstandsnorm, wel wenselijk in eigen sociale omgeving / buurt
Geschikt voor spelvormen als	Kind speelt zelfstandig direct bij huis; fietsje op straat, takjes zoeken, koken	Groepsspel, avontuurlijk en sport, verstopperij/speurtocht door buurt	Ontmoeting en sport
Minimale eisen			
Verkeersdruk	Geen auto's; doodlopend, ontsluiting voor maximaal 15 tot 20 woningen	Max. 30 km en max. 12 auto's per uur	Daar waar geen auto's rijden
Overlast	Nvt	Niet direct bij muur of raam	Niet voor de voordeur
Schoon	Geen hondenpoep, afval en onkruid beperkt	Gras of verharding zonder glas/prikstruiken	Nvt
Schaalgrootte	Geborgen, maar niet te benauwd	Grotere ruimte voor balletje trappen/doelaanleidingen	Gedekt maar toch in het zicht
Potentieel geschikte ruimten			
Tuinen	Grote eigen tuin is goud waard	Alleen indien groot	Niet geschikt
Gras	Mits droog en schoon	Geen poep, geen kuilen	Minder geschikt, mits paadje er naartoe
Bossages/ruigten	Niet geschikt	Geschikt	Minder geschikt

Stoep/hofje/plein	Mits breed/groot genoeg	Grotere ruimten	Meestal geschikt
Weg/trottoir	Vrijwel geen enkele auto zie drukte	Mits overzichtelijk en zie drukte	Mits auto kan passeren
Winkelcentrum	Niet geschikt	Matig geschikt	Geschikt
Kraanwater	Geschikt	Nvt	Nvt
Kleine poelen	Matig geschikt	Geschikt	Nvt
Open water	Niet geschikt	Geschikt	Zwemwater

Informele speelruimte voor kinderen van 0-5 jaar

Om een indruk te krijgen wat bedoeld wordt met informele speelruimte voor 0 tot en met 5 jaar is het goed eens buiten te gaan kijken naar een spelend jong kind. Dit zal dicht bij huis, bij wijze van spreken onder het keukenraam, bezig zijn om zichzelf, materialen, bewegingen enzovoort te leren kennen. Omdat dit kind geen gevaren kan onderscheiden is het daarbij belangrijk dat er geen of zeer weinig auto's over 'zijn' informele speelruimte rijden. Daarom is de tuin, de oprit en de stoep de belangrijkste bron van informele speelruimte. Een dergelijk jong kind kan al heel wat beleven op minimaal twintig vierkante meter.

Informele speelruimte voor kinderen van 6-11 jaar

De kinderen van 6 tot en met 11 jaar gaan steeds verder de buurt in. Hun verkenningsgebied is vrijwel de gehele openbare ruimte. Indien men door een buurt loopt waar kinderen van 6 tot en met 11 jaar wonen zal men vrijwel in ieder plantsoen, langs iedere sloot, op elk stuk rustige verharding en op menig blinde muur de sporen van spelende kinderen aantreffen. De belangrijkste indicatoren voor de hoeveelheid informele speelruimte voor kinderen van 6 tot en met 11 jaar zijn voetballen en groene ruimte. Per speelbuurtje moet er een verharding of grasveldje van minimaal 50 vierkante meter aanwezig zijn, waar 'na schooltijd en voor het eten' met een groepje van vijf kinderen gevoetbald kan worden. Daarnaast moet er voldoende plantsoen en ruigte zijn waar de kinderen avontuur kunnen beleven, zich kunnen verstoppen, bloemen kunnen plukken voor moeder, hutten kunnen bouwen en dergelijke.

Informele speelruimte voor jongeren van 12 tot 18

Voor de jeugd van 12 tot en met 18 jaar is het ontmoeten van leeftijdsgenoten zeer belangrijk. Dit gebeurt voor een groot deel ook in de openbare ruimte. Hoe vaak zijn er na schooltijd niet diverse groepjes jeugd in de buurt te vinden die met elkaar de laatste nieuwtjes staan uit te wisselen! Als indicator kan genomen worden dat per groep ergens in de buurt een aanleiding gevonden moet kunnen worden waar de jongeren leeftijdsgenoten kunnen ontmoeten.

De belangrijkste normen voor formele speelruimte zijn in de navolgende tabel samengevat weergegeven.

Tabel 2 Normen formele speelruimte (<http://www.obb-ingenieurs.nl/incoming/page1/tblfile/normenformeel.pdf> (februari 2011))

	LEEFTIJDSCATEGORIE		
	0 t/m 5 JAAR	6 t/m 11 JAAR	12 t/m 18 JAAR
1. Relatie leeftijd, spelbereik en verzorgingsgebied			
Actieradius	100 meter	300 tot 400 meter	> 1.000 meter
Niveau	Straat/blok	Buurt	Kern

Minuten lopen	2 minuten	5 minuten	15 minuten
Verzorgingsgebied	3 hectare	50 hectare	300 hectare
2. Aantal kinderen per speelplek			
Aantal kinderen binnen actieradius	15 tot 30 kinderen	55 tot 70 kinderen	85 tot 100 kinderen
3. Inrichting speelplek			
Oppervlakte	100 tot 500 m2	500 tot 2.000 m2	2.000 tot 6.400 m2
Voorzieningen	2 tot 3 toestellen 2 tot 3 aanleidingen	3 toestellen 4 aanleidingen	4 toestellen 4 aanleidingen
Voorbeelden van speelmogelijkheid	Zandbak Speelement Wip Huisje Glijbaantje	Trapveld Fietscrossbaan Glijbaan Zandbak Schommel Huisje/Klimtoestel Bouwspeeltuin Water	Trapveld Volleybalveld Skateboardbaan Basketbalveld Rondhangtoestel Bouwspeeltuin Water
Spelvormen	Veel variatie Veel fantasie Duidelijke grenzen Grove motoriek	Meting resultaten Groepsbesef Toename creativiteit Grotere doelgerichtheid	Informele ontmoeting Zoekt bevestiging Sportieve krachtmeting Keuzes maken
Voorbeelden voor inrichting	Enkele toestellen Grasveldje Zandbak	Meerdere toestellen Grotere speelplek/terrein Speelveld Rommellandje Klimmen en klauteren	Speelveld Objecten/toestel meer risico Ruig terrein Beschutting/zicht

Bij de normen voor formele speelruimte moet opgemerkt worden dat kinderen tot vier jaar niet zelfstandig, maar onder begeleiding van een oudere op een openbare speelplek spelen. Deze jonge kinderen kunnen goed gebruikmaken van de speelplekken die ingericht zijn voor de kinderen tot en met 5 jaar. Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente om voor de hele jonge kinderen in het directe zicht vanuit het ouderlijk huis informele speelruimte te bieden. Het plaatsen van een speeltoestel waarop het hele jonge kind zonder begeleiding zou kunnen spelen (formele speelruimte) daarentegen is geen verantwoordelijkheid van de gemeente.

Door het toepassen van de normen wordt invulling gegeven aan een evenredige verdeling van speelvoorzieningen over de kinderen en buurten. Bij toepassing van de norm voor het aantal kinderen dat binnen het verzorgingsgebied van één speelplek moet wonen dient per situatie de actuele omgeving in ogenschouw te worden genomen. Indien er veel informele speelruimte is kan de bovengrens worden toegepast, indien er weinig of geen informele speelruimte is zal de ondergrens gehanteerd moeten worden.

De **Handreiking Buitenspelen van Staatsbosbeheer (2011)** stelt dat het Landelijk Management Team in juni 2010 heeft besloten om op lange termijn (2018) 1% van de Staatsbosbeheer terreinen in te richten als Buitenspelen locaties. Staatsbosbeheer wil **32 speelbossen en 2000 ha vrij spelen locaties** realiseren. Door deze terreinen in de directe woonomgeving in te richten krijgt ieder kind de kans om de natuur op eigen wijze te beleven en er vertrouwd mee te raken. Van hieruit zullen kinderen en hun ouders makkelijker (struin)natuur gaan verkennen. De productgroepen 'speelbossen' en 'vrijspelen' bieden kinderen de mogelijkheid tot speelvormen als ravotten, verkennen en fantasie. De uitgangspunten die ten aanzien van bereikbaarheid, toegankelijkheid, veiligheid en participatie gelden, zijn bij beide productgroepen gelijk. Het zijn voor kinderen herkenbaar begrensde terreinen waar expliciet is aangegeven dat er gespeeld kan worden. De terreinen zijn goed en veilig te bereiken, zowel voor de kinderen als de ouders.

Onder speelbossen wordt verstaan:

- Een speelbos is een daartoe aangewezen gebied dat groter dan 4 ha en kleiner dan 12 ha is en deel uitmaakt van een groter natuurterrein.
- Het speelbos ligt vaak binnen een straal van vijf kilometer van een (middel)grote stad of in de nabijheid van een recreatiepoort of bezoekerscentrum. (Hiervoor is een inventarisatie uitgevoerd.)
- Het speelbos is voornamelijk extensief ingericht, waarbij gebruik wordt gemaakt van speeltoestellen in natuurlijke sfeer en natuurlijke speelaanleidingen. Deze natuurlijke speeltoestellen en speelaanleidingen moeten aansluiten bij de stijl van Staatsbosbeheer, dus passen binnen de natuurlijke sfeer.
- Onder speelbossen worden alle terreintypen verstaan: speeluiterwaarden, speelheide, speelduinen etc.
- Bij de inrichting is er aandacht voor het evenwicht tussen uitdaging en veiligheid; het speelbos stimuleert vaardigheden als balans, wendbaarheid en behendigheid terwijl onaanvaardbare risico's worden vermeden.
- Bij de inrichting wordt aandacht besteed aan het landschap, de natuur en de cultuurhistorie.
- De natuur zelf biedt kinderen optimale gelegenheid voor veranderbaarheid: de losse materialen als zand, water, takken en stenen bieden volop ruimte voor vrij spel en het creëren van een speelplekje zoals de kinderen dat zelf in hun hoofd hebben.
- Binnen een speelbos is een plek waar ouders aangenaam in het groen kunnen vertoeven en eventueel toezicht houden op de jongere kinderen.
- Er is een ruimtelijke verdeling voor de verschillende leeftijden. Dichtbij de ingang is de inrichting afgestemd op jonge kinderen, verder weg is een groot gebied voor de oudere kinderen. De inrichting is afgestemd op het speelgedrag van kinderen, hieronder verder toegelicht.
- Het speelbos wordt niet doorkruist door ruiterspaden of atb-routes.
- Speelbossen zijn in principe gelegen op één van de locaties zoals opgenomen in de inventarisatierapporten.

Spelgedrag van kinderen tussen 4 en 6 jaar

Deze groep speelt graag in een veilige speelomgeving, dichtbij de ingang van het gebied en in het zicht van de ouders. Voor deze ouders is er een mogelijkheid om te zitten. Kinderen van 4 tot 6 jaar spelen het liefst samen met leeftijdsgenoten en bij voorkeur in een zone die is afgesloten van het spel van de oudere kinderen. Deze zone van het speelbos heeft vaak een open karakter maar moet wel in verhouding staan tot het kind zodat het zich niet verloren voelt in de ruimte. Speelvormen voor deze leeftijdsgroep zijn: kruipen, rennen, kliederen met water, spelen met zand.

Spelgedrag van kinderen tussen 6 en 12 jaar

Deze groep speelt veel avontuurlijker. Ze gaan meer op ontdekkingsstocht en gebruiken daarbij het hele terrein. Ook spelen ze vaker uit het zicht van de ouders. Voor de ouders is er zitgelegenheid. Spelvormen voor kinderen in deze leeftijdsgroep zijn: hutten bouwen, verstoppertje spelen, avonturen beleven, experimenteren met verschillende materialen.

Bij vrijspelen locaties kun je denken aan plekken waar al jarenlang kinderen spelen (bijvoorbeeld scoutingterreinen). Vaak zijn er voorzieningen in de buurt waar veel bezoekers op af komen zoals een pannenkoekenhuis of bij verblijfsrecreatie. Het realiseren van vrijspelen locaties kost minder geld en tijd. Voor deze locatie zal over het algemeen geen ontwerper ingehuurd worden en bij weinig terreinaanpassing is er ook geen vergunning nodig (moet wel gecheckt worden!). Daarnaast heb je mindere of geen subsidie nodig.

Onder vrij spelen locatie wordt verstaan:

- Een daartoe aangewezen gebied waar kinderen buiten de paden mogen spelen.
- Een daartoe aangewezen gebied dat groter is dan 1 ha en kleiner dan 12 ha.
- Het terreinbeheer voldoet aan zorgplicht voor speelnatuur.
- Binnen het gebied zijn nauwelijks terreinaanpassingen verricht ten behoeve van de speelfunctie en er zijn slechts enkele speelaanleidingen aanwezig (bijvoorbeeld extra takken voor huttenbouw en wat boomstammen).
- Het terrein zelf heeft speelkwaliteiten zoals zand, water, reliëf of plekken voor huttenbouw.
- De natuur zelf biedt de kinderen optimale gelegenheid voor veranderbaarheid: losse materialen als zand, water, takken en stenen bieden volop ruimte voor vrij spel en het creëren van een speelplekje zoals de kinderen dat zelf in hun hoofd hebben.
- Vrij spelen locaties kunnen in principe in al onze terreinen worden aangelegd, keuze hiervoor is afhankelijk van de (lokale) behoefte.

De studie ‘Speelnatuur in de stad’ (in opdracht van het Nederlandse Ministerie LNV, januari 2009) onderscheidt volgende **soorten buitenspel**:

- bewegingsspel/functioneel spel

omvat activiteiten die te maken hebben met de grove motoriek zoals rennen, springen, gooien, klimmen, kruipen, rollen, glijden enz. Ook regelspel zoals tikkertje en verstoppertje horen hierbij. Bewegingsspel/functioneel spel speelt zich vooral af in landschappen met gevarieerde topografie en gemengde vegetatie. Het wordt gekenmerkt door lage struiken en bebossing met geleidelijke overgangen (van den Berg, Koenis e.a. 2007)

- constructiespel

bij constructiespel kan gedacht worden aan het spelen met zand of het bouwen van hutten en andere constructies met losse voorwerpen zoals takken, planken, stenen, dennenappels. Bij constructiespel gaat het vooral om het creatieve proces, meer dan om het uiteindelijke product zelf. Creativiteit speelt in deze spelvorm een belangrijke rol. Gebieden die geschikt zijn voor constructiespel worden gedomineerd door verspreide en gemengde struiken die ook bomen en dichte heesters met open plekken bevatten. De topografie is minder geleidelijk dan bij functioneel spel waar veel ren-activiteiten plaatsvinden. Er zijn veel afwisselende plekken (van den Berg, Koenis e.a. 2007) en voldoende losse elementen (Both, 2008). Afwisseling, losse elementen en veranderbaarheid zijn de kernbegrippen in speelnatuur.

- fantasiespel

Bij fantasiespel kan worden gedacht aan rollenspelen bv cowboy en indiaantje. Het uiterlijk van de speelruimte die hiervoor geschikt is komt overeen met die voor constructiespel.

Bij het spelen in de natuur komen alle bovengenoemde spelvormen aan bod. Er is sprake van gevarieerd spelgedrag. Kinderen vertonen meer exploratief en creatief spelgedrag in een natuurlijke dan in een niet-natuurlijke omgeving. Deze vormen van spelgedrag hebben een belangrijke rol in de ontwikkeling van vaardigheden (zoals het abstract denkvermogen, zelfvertrouwen en discipline) die van essentieel belang zijn voor een gezond en optimaal functioneren (van den Berg, Koenis e.a. 2007).

Diezelfde studie maakt onder meer een **typologie op voor natuurspeelplekken in de stad**. Er zijn vier typen natuurspeelplekken **in de stad** te onderscheiden. Ze verschillen met name van elkaar op de kenmerken openbare toegankelijkheid en beheer.

- **Natuurspeelzone/plek**

Deel van een grotere groenvoorziening zoals speeltuin, park of bos

Voorbeeld Prettige Wildernis (Gent)

Natuurspeelplek: voorbeeld OBS Bloemhof (Rotterdam)

- **Natuurspeelplaats**

Openbaar, ingericht terrein

Voorbeeld Stellenbos (Rotterdam Pendrecht)

- **Natuurspeeltuin**

Omheind, ingericht terrein met vorm van toezicht

Voorbeeld Speeldernis (Rotterdam)

- **Natuurspeelterrein**

Informeel, openbaar natuurlijk terrein, niet specifiek ingericht

Voorbeeld Varsseveld (Leerdam)

In onderstaand schema worden de typologieën voor natuurspeelgebieden uitgewerkt. De typologie of 'nomenclatuur' voor speelnatuur schept duidelijkheid bij ouders, kinderen, scholen en andere gebruikers (verwachtingen en gedragsregels), bij beheerders (richtlijnen voor beheer), bij beleidsmakers en bestuurders (keuzes), bij ontwerpers (verhelderingsopdracht) en duidelijkheid ten aanzien van veiligheidsniveaus.

NAAM / ASPECT	ALLE SOORTEN SPEELNATUUR
karakter spel	<ul style="list-style-type: none"> - bevordering vrij spel - ruimte voor zelfstandig beslissen, individuele zingeving en handelen op eigen initiatief - ruimte die de mogelijkheid biedt om te ontdekken, uit te proberen en vooral eigen initiatief te ontwikkelen
karakter groen	<ul style="list-style-type: none"> - divers, bespeelbaar, inheems
inrichting	<ul style="list-style-type: none"> - divers, onoverzichtelijk, veilig, goed te onderhouden - min. 20% vormbaar / veranderbaar door de gebruikers - max. 20% met toestellen / meubilair / voorzieningen - het directe, voelbare, zichtbare en veranderbare is belangrijker dan dingen die verder weg zijn, later

	komen, groter, duurder, abstracter en onveranderbaar zijn			
materiaalgebruik	- kindvriendelijk, spaarzaam, weinig milieubelastend, multifunctioneel, effectief, hergebruik			
veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> - evenwicht van uitdaging en veiligheid - 'duurzaam, natuurlijk veilig' als principe (kinderen leren omgaan met aan natuur verbonden risico's in beschermende omgeving) - veiligheidsbevorderende vaardigheden trainen (alertheid, ervaring, reactievermogen, kracht, behendigheid, verantwoordelijkheid etc.) 			
onderhoud	<ul style="list-style-type: none"> - bevordering van diversiteit en afwisseling - ontwikkeling spelwaarde en veiligheid als prioriteit - volgens ecologische principes, gesloten kringloop, gif- en mestvrij e.a. 			
NATUURSPEEL-				
TYPE SPEELNATUUR	-PLEK/ZONE	-PLAATS	-TUIN	-TERREIN
omschrijving	een deelgebied van een groenvoorziening of natuurgebied (tuin, speeltuin, park, schoolplein, bos, duinen, strand etc.) dat voor natuurspelen geschikt (gemaakt) is	een openbaar toegankelijk gebied, meestal bij of tussen (woon)bebouwing met natuurspelen als hoofdbestemming	een omheind gebied, dicht bij de (woon)bebouwing en zelfstandig bereikbaar voor kinderen met natuurspelen als hoofdbestemming	Een groot, extensief ingericht en beheerd gebied, meestal aan de rand van de (woon)bebouwing met natuurspelen als hoofdbestemming
grootte	enkele 10-tallen m ² tot enkele hectaren	enkele honderden m ²	enkele honderden tot 1000 m ²	vanaf ca. 10 000 m ²
toegankelijkheid	afhankelijk van de omgeving, kan in principe tot elke van de hiernaast genoemde categorieën behoren	openbaar	afgesloten	openbaar
bereikbaarheid		zelfstandig vanaf ca. 4 jaar	zelfstandig vanaf ca. 6 jaar	zelfstandig vanaf ca. 8 jaar
organisatievorm		geen of overheid	particuliere of maatschappelijke organisatie of vereniging/stichting	geen of overheid, bewonersinitiatief of vereniging/stichting
soorten spel		sociaal, beweging,	beweging, creatief,	ravotten, ontdekken,

		knutselen	fantasie, sociaal, constructie, verzorgend	constructie, struinen, verkennen, fantasie
toezicht		<ul style="list-style-type: none"> - incidenteel - informeel/sociaal - mogelijk in combinatie met 'natuurdrop' 	<ul style="list-style-type: none"> - formeel en continue - professioneel geschoold en/of vrijwilligers 	<ul style="list-style-type: none"> - incidenteel en - informeel/sociaal
EHBO		evt. 'pleisterplek' of telefoon bij omliggende winkel, restaurant, bewoners o.a. afspreken	EHBO en telefoon altijd aanwezig	niet/evt. een EHBO-kist
inrichting / onderhoud		intensief	intensief, mogelijk gedeeltes extensief	extensief
groeninrichting		aanplant en inzaai	aanplant en inzaai, deelgebieden spontaan	spontaan, deelgebieden aanplant en inzaai
ervaarbare natuurwaarde		laag	middel	hoog
ecologisch ontwikkelingspotentiaal		laag	middel	hoog
belastbaar		hoog	middel	hoog
beheer		intensief	intensief	extensief
kosten voor aanleg / onderhoud		hoog	middel	laag
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> - schoolplein OBS Bloemhof Rotterdam - Prettige Wildernis Gent - Speelbossen SBB - Speeltuin Plan West Amsterdam - Natuurspeelbos Klein Zwitserland Tegelen - Natuurspeelplekken Klein Zwitserland en Nimmerdor 	<ul style="list-style-type: none"> - Stellenbos Pendrecht Rotterdam - Schoolplein Daltonschool de Margriet Rotterdam - Woeste weide Sliedrecht 	<ul style="list-style-type: none"> - Speeldernis Rotterdam - Ruige Plaat Hoogvliet 	<ul style="list-style-type: none"> - Natuurpark Vaarsseveld Leerdam - Speeluitwaard Bakenhof Arnhem - Natuurpark De Noorderriet Kommerzij (gemeente Zuidhorn)

	Amersfoort			
--	------------	--	--	--

2.3 Bedenkingen

Enige nuancering bij normering en indeling van speelplekken in vaste types dringt zich op. Er is geen algemeen aanvaarde en algemeen toepasbare indeling en normering voor groene speelruimte. En dit is wellicht ook niet wenselijk. Elke situatie, elke locatie vraagt een zekere vorm van maatwerk. Een veelheid van factoren, randvoorwaarden, inplanting in functioneel weefsel, noden en behoeften, lokale opportuniteiten en toevalligheden spelen een rol in een veelzijdig, gevarieerd en kwaliteitsvol speelweefsel. Het komt er op aan om op de juiste plek een passend type speelplek te ontwikkelen. En misschien is dat dan bovendien wel een 'type' dat niet te vatten valt binnen de vooropgestelde indelingen zoals hierboven gegeven, of een mengvorm van meerdere types uit hoger gegeven indelingen. Kortom, een algemene indeling van soorten speelruimten in afgelijnde categorieën kan een zinvol werkinstrument zijn maar mag de spontaneïteit, creativiteit en veelzijdigheid van speelplekken niet beknotten.

3 Spelen in de woonomgeving

In het licht van een indeling van speelruimten in diverse typologieën, geeft de publicatie 'Iedereen is voor speelruimte' uit 1979 (Min. van nationale opvoeding en Nederlandse cultuur, bestuur voor jeugdvorming) een interessante en nog steeds actuele invalshoek van 'speelvoorzieningen als noodzakelijke aanvullingen'. We nemen hier ter aanvulling een deel van de teksten uit deze publicatie integraal over.

"Het mikpunt is duidelijk: gans de woonomgeving moet uitnodigen tot spelen... En toch is hierna nog sprake van aparte speelvoorzieningen zoals speelplein, speelstraat enz. Een geïntegreerde visie op het kinderspel is nog moeilijk volledig te realiseren. Zelfs al zouden de volwassenen gemotiveerd zijn om gunstige voorwaarden te scheppen voor betere speelkansen van kinderen in de woonomgeving, veilige en aangepaste ruimten of voorzieningen dringen zich gewoon op. Elke dag passen wij ons aan aan de toename van het verkeer. Deze enorme inbeslagname van ruimte dringt niet meer tot ons door; het is een vanzelfsprekendheid geworden. Noodgedwongen zullen dus bepaalde ruimten afgebakend worden met een uitgesproken speelfunctie of specifieke spelvoorzieningen gecreëerd worden. Als aanvullingen bij de woonomgeving zijn deze ingrepen goed te begrijpen, **zij kunnen echter nooit als alibi gelden om de woonomgeving zelf niet te moeten veranderen**. Vooral voor de jongste kinderen, de peuters en kleuters, moet er zeer dicht bij huis nog iets te beleven vallen. "... "Omdat spelen voor kinderen geen aparte activiteit is, maar een levensnoodzakelijk en permanent leerproces, kan er ook moeilijk een aparte ruimte voor bestemd worden. Volwassenen hebben wel specifieke ruimten ontworpen voor hun activiteiten: fabrieken en kantoren, recreatiecentra, cultuurcentra, sportcentra, winkelcentra, enz. Het spel van kinderen poogt men ook vaak naar enigszins afgezonderde plaatsen te verwijzen: de kinderbox, dan de speelkamer, de schoolspeelplaats, het speelplein, de vakantiekolonie, ... Hoe goed ook bedoeld of aangepakt, deze pogingen lukken nooit volledig. En het zou ook niet wenselijk zijn dit op zichzelf met veel ijver na te streven. Het zou namelijk betekenen dat wij het spel blijven beschouwen als een onschuldige vrijetijdsactiviteit, iets wat erbij hoort als ontspanning en waarvoor dan maar een bepaalde plek moet gereserveerd worden. Als de woning zelf en de directe woonomgeving te weinig spelkansen biedt aan het kind, loopt het mis met zijn gehele groei en ontplooiing. Gedragsmoeilijkheden, vertraagde en arme taalontwikkeling, leer- en groeistoornissen allerhande. Dat zeggen psychologen en pedagogen. Maar voormalige urbanisten hebben dit kennelijk te weinig gehoord. Onze ruimtelijke ordening en stedenbouw kunnen rationeel en efficiënt lijken, maar kinderen worden er buiten spel gezet. Door de verenging van de woonfunctie tot eten, slapen, tv kijken, enz. blijken ook volwassenen, bejaarden en alleenstaanden niet zelden tekenen van 'vervreemding' te vertonen." ... "Kinderen brengen steeds meer tijd door in de wagen omdat zij overal heen gebracht worden. Naar school, naar het

jeugdatelier, naar de kinderfilm, naar de muziekschool, enz. ook een groot deel van hun 'vrije' tijd wordt aldus netjes door anderen georganiseerd, al was het maar omdat zij in toenemende mate afhankelijk zijn van de vervoermogelijkheden. Want dichtbij huis valt niet veel meer te beleven...

Het terug bespeelbaar maken van de woonomgeving is een dringende noodzaak. En wellicht zal een kindvriendelijke woonomgeving ook een aangener leefmilieu blijken voor iedereen."

Bertus Mulder ziet het zo: (in 'Een plek om te spelen', Jeugd en Samenleving 1978 nr 6/7 blz. 343-362). "Kinderen vinden ruimte om te spelen wanneer we in de stedenbouw en de architectuur marges openhouden waarvan het gebruik niet is vastgelegd, en die zo zijn gesitueerd dat ze niet door andere functies, bijvoorbeeld het verkeer, worden overheerst. Dat betekent dat we niet alles moeten willen inplannen, maar moeten afwachten wat ermee gebeurt. Er moet voor gezorgd worden dat er **altijd voldoende braakliggende grond** is. En dat is het probleem van de nieuwe wijken. Er wordt gedacht dat deze pas af zijn wanneer alles volgebouwd of geplaveid is, maar dan is het al te ver. Dan ziet het er voor de volwassenen waarschijnlijk netjes uit, maar dan kunnen kinderen er niet meer uit de voeten. Met het speelplaatsje dat dan nog ergens tussen gewurmd wordt, spant men het paard achter de wagen. Verder denk ik dat **bij al datgene wat dan wel gepland moet worden steeds de vraag geldt wat de kinderen eraan hebben**. Alle zaken die we om ons heen nodig hebben: meubels, vloerbedekking, gangen, galerijen, trappen, portalen, trottoirs, lantaarnpalen, bomen, hekken, sloten, enzovoort, enzovoort, kunnen speelobjecten zijn. Op zijn minst zou deze mogelijkheid opengelaten moeten worden."

De publicatie 'Iedereen is voor speelruimte' (1979) zet ook enkele **concrete mogelijkheden** voor een meer bespeelbare woonomgeving op een rijtje:

- **het uitkernen van binnengronden**

die maatregel kan toegepast worden in volgebouwde gebieden, welke nog niet aan sanering toe zijn. Het bestaat erin gebruik te maken van de ingesloten ruimte achter de woningen. Dit kan gebeuren door het toegankelijk maken van achterpanden voor speelmogelijkheden langs een bestaande toegang, pad of steeg, doorheen een tuin of zelfs eventueel onder een gebouw door (bv bij flatgebouwen, kantoor- of bedrijfsgebouwen). Van deze mogelijkheid werd tot hiertoe vaak gebruik gemaakt voor het creëren van parkings en garages.

- **de creatie van open ruimten**

van het saneren van bepaalde stadsdelen kan men gebruik maken om open ruimten voor spelactiviteit in te richten. Zelfs de ruimte die vrijkomt wanneer slechts één pand wordt afgebroken, kan speelruimte worden in plaats van steeds als parkingruimte te worden gebruikt. Stads-kernvernieuwing of sanering van verouderde stadsdelen is het aangewezen moment om ruimten vrij te maken voor allerlei voorzieningen en functies die door de recente stadsontwikkeling werden verdreven: speelvoorzieningen, groen, marktpleintjes, ...

- **behoud van de open ruimten**

in de stedelijke gebieden dienen bestaande open ruimten, groene zones, parken en pleinen systematisch aan de strengste beschermingsmaatregelen te worden onderworpen. Het verder bebouwen van de laatste resten open gebied in de steden dient niet alleen afgeremd doch radicaal te worden stopgezet. Ook de aanleg biedt veel meer mogelijkheden dan er momenteel worden aangewend. Het beeld wordt te sterk gedomineerd door geparkeerde wagens en in de keurig aangelegde tuinen zouden informele speelruimten kunnen worden voorzien.

- **creatie van een voetgangerscircuit**

de aanleg van een continu, goed verzorgd net van wandelpaden en fietspaden is altijd mogelijk. Dergelijke microrealisaties dragen sterk bij tot verhoging van de kwaliteit van de woonomgeving en verhogen de veiligheid. De concentratiepunten van kinderen en voetgangers (zoals schoolgebouwen, recreatiegebieden, winkelconcentraties) worden onderling en vanuit de woongebieden met elkaar verbonden. Hierbij worden zoveel mogelijk de rustige en aangename plekjes

opgezocht en worden alle contactpunten met het autoverkeer zoveel mogelijk vermeden (bv. door groene bermen, achter de eerste rij woningen, op verbrede en afgeschermd voetpaden). Waar het mogelijk is kunnen verkeersvrije of verkeersarme straten worden ingeschakeld, straatmeubilair en speciaal plaveisel aangebracht en kinderspeelplaatsen aangelegd op verbredingen of waar de ruimte voorhanden is. Duidelijk inzicht in de plaatselijke omstandigheden en een gedetailleerde planning kunnen, zelfs in de moeilijkste omstandigheden, verrassende oplossingen aan het licht brengen.

- **Woonerven**

De aanleg van woonerven dient wel geïntegreerd te zijn in een globaal woon- en milieubeleid en kan dus niet gerealiseerd worden als geïsoleerd project en nog minder als prestigezaak.

- **Planning van woonuitbreidingen**

Wanneer nieuwe woongebieden worden aangelegd, kunnen open ruimten voor speelvoorzieningen van meet af aan in het plan worden opgenomen. Bij dergelijke realisaties kan men technische en stedenbouwkundige richtlijnen aanleggen om echte woongemeenschappen te laten groeien.

- **en natuurlijk... het verkeer**

Uit het literatuuronderzoek 'Buiten spelen' van Kind en Samenleving (onderzoek m.b.t. de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buitenspelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren) blijkt het volgende:

- In de eigen straat en de onmiddellijke buurt kunnen spelen is voor kinderen een belangrijke kwaliteit van de leefomgeving.

Speelpleintjes zijn wel nodig, maar ze kunnen nooit hetzelfde betekenen als 'op straat kunnen spelen', dat een ondubbelzinnig positieve waardering krijgt (Van Gils, 2000). Kinderen vinden dit handig bijvoorbeeld om thuis even te gaan drinken of een stuk speelgoed te halen. Bovendien kom je in je eigen straat makkelijker bekenden tegen. (Jennen, 2006). Kinderen die vaak op straat spelen, vinden de straat vooral belangrijk om rond te handen, om te fietsen, te stappen, ... wat in hun eigen tuin niet zo goed kan. De ruimte en vlakke ondergrond zijn hierbij belangrijk. In meer landelijke gebieden of residentiële buurten beginnen kinderen hun verhaal over buitenspelen met een bepaling van het soort straat waarin zij wonen en spelen: spelen kan makkelijk, want ze wonen in 'een doodlopende straat', 'een rustige straat', 'een klein straatje waar bijna geen auto's rijden', ... Niet enkel de verkeerssituatie is van tel, de kansen tot ontmoeting met potentiële speelpartners die de straat biedt, is een andere cruciale kwestie. Het is dan meestal belangrijk dat dat leeftijdsgenoten zijn. In wijken waar kinderen vaak op straat spelen, gaan de kinderen naar buiten als ze zich vervelen of als ze met iemand willen spelen, in de hoop dat ze iemand zullen ontmoeten (Bouw & Karsten, 2004).

- Groene ruimte en informele speelruimte

Waar informele groene ruimtes voorhanden zijn, maken kinderen er vaak gretig gebruik van. Zij spreken met enthousiasme over kampen bouwen, in bomen klimmen, in de struiken spelen. Dieren zoeken, picknicken, met dennenappels gooien en in georganiseerd verband bosspellen en zoektochten zijn andere typische 'bosactiviteiten'.

4 Referenties

- Handboek 'Veiligheid van speelterreinen' ter verduidelijking van het KB van 28 maart 2001 (FOD Economie)

- Praktijkdag Speelweefsel door het samenwerkingsverband Kind en Samenleving, Stad Gent, Steunpunt Jeugd, Trage Wegen, Vlaamse Jeugdraad, Vivès, VRP, VVJ en VVSG (20 mei 2008)
- KB van 28 maart 2001, betreffende de uitbating van speelterreinen, aangepast door het KB van 28 september 2003 (FOD Economie)
- BVR betreffende de toegankelijkheid van bossen en natuurreservaten (5 december 2008)
- Studie 'Speelnatuur in de stad, hoe maak je dat?' in opdracht van het Nederlandse Ministerie LNV (januari 2009)
- 'Spelen met ruimte', het handboek gemeentelijk speelruimtebeleid door Jantje Beton, VNG en NUSO (2006)
- Advies van de Nederlandstalige Jeugdraad ter voorziening van speelruimte in de woonomgeving en bij nieuwbouw (1977)
- ABOS BV in het tijdschrift Buiten Spelen (december 2010)
- Visie 'Speelruimte' van OBB Ingenieursbureau (Nederland) (www.obb-ingenieurs.nl, oktober 2004) en <http://www.obb-ingenieurs.nl/incoming/page1/tblfile/normenformeel.pdf> (februari 2011)
- Peter Dekeyser (Kind en Samenleving) op het Speelom Seminar (17 januari 2011)
- Handreiking 'Buitenspelen' van Staatsbosbeheer (2011)
- Wegwijzer verkavelingen van de Stad Brugge (2009)
- Speelruimtebeleidsplan Brugge, richtinggevend gedeelte
- Handleiding speelweefsel van de stad Gent
- Publicatie 'Iedereen is voor speelruimte' van het ministerie van nationale opvoeding en Nederlandse cultuur en het bestuur voor jeugdvorming (1979)
- Literatuuronderzoek 'Buiten spelen' van Kind en Samenleving (onderzoek m.b.t. de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buitenspelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren)